

Hitlerjev Hollywood

Hitlerjev Hollywood. Nemški film v času propagande 1933–1945 | Hitlers Hollywood. Das deutsche Kino im Zeitalter der Propaganda 1933–1945

leto 2017

režija Rüdiger Suchsland

država ZDA

dolžina 105'

Marca je bil v spremljevalnem programu 21. Diagonale – Festivala avstrijskega filma, zatem pa še na TV Slovenija prikazan nemški dokumentarni celovečerec **Hitlerjev Hollywood. Nemški film v času propagande 1933–1945** (Hitlers Hollywood. Das deutsche Kino im Zeitalter der Propaganda 1933–1945), ki ga je leta 2017 naredil filmski kritik, scenarist in režiser Rüdiger Suchsland. Film, ki je nastal ob stoletnici ustanovitve znamenite nemške filmske družbe Ufa – ta je veliko prispevala k Hitlerjevemu vzponu na oblast, leta 1937 so jo podržavili, v letih 1942–1945 pa je bila edina produkcijska hiša v tretjem rajhu –, s komentiranimi odlomki iz številnih nemških igranih celovečercov, nastalih v letih 1933–1945, dobro predstavi kinematografijo tretjega rajha.

Film je bil za nacistični režim najpomembnejši medij komunikacije z množicami in s tem privilegirana vrsta umetnosti. V trinajstih letih Hitlerjeve vladavine je bilo v Nemčiji posnetih več kot tisoč igranih celovečercov (ob njih pa še nekaj sto obzornikov, t. i. kulturnih, dokumentarnih in kratkih filmov); do danes se jih je ohranilo okoli osemsto, nekaj v zelo okrnjeni obliki. Z izjemo peščice ideološko (razmeroma) nedolžnih filmov na eni strani in nekaterih najbolj zloglasnih, eksplicitno propagandnih izdelkov na drugi strani – na primer **Hitlerjev mladinec Quex** (Hitlerjunge Quex. Ein Film vom Opfergeist der deutschen Jugend, 1933) Hansa Steinhoffa ter **Žid Süß** (Jud Süß, 1940) in **Kolberg** (1945) Veita Harlana, ki so jih zavezniki leta 1945, tako kot še nekaj deset drugih nacističnih filmov, ki povečujejo vojno, hujskajo množice in so odkrito rasistični ali antisemitski, prepovedali in jih je zdaj dovoljeno predvajati samo pod posebnimi pogoji – je to obdobje nemške kinematografije večini današnjega občinstva neznano.

Nemški film je bil v letih 1933–1945 povsem nacistično instrumentaliziran, vrhovni kreator filmske politike pa je bil Joseph Goebbels, ki ga Suchsland v dokumentarcu duhovito označi za edinega »avtorskega filmskega ustvarjalca« tretjega

rajha, rajh sam pa za »Goebbelsov film« oziroma kar »Goebbelsov gesamtkunstwerk«. Šlo je za državno usmerjano, strogo nadzirano in cenzurirano kinematografijo, ki pa si je obenem prizadevala postati nekaj velikega – drugi Hollywood, nemška »tovarna sanj«. Uporabljala je najsodobnejšo tehnologijo (nekaj filmov je bilo že barvnih), najnovejše marketinške postopke in imela je svoj zvezdniški sistem. Igralski poklic je bil med najboljše plačanimi v tretjem rajhu, velikih finančnih ugodnosti pa so bili deležni tudi producenti, distributerji in kinematografi. Obrtniško in nemalokrat tudi estetsko so bili ti filmi dobri ali celo odlični, sicer pa gre za manipulativne, demagoške industrijske izdelke, polne laži, mitov in stereotipov o sovražnikih (zlasti seveda o Judih). Tudi na prvi pogled neideološki, nepolitični zabavni filmi, v katerih ni manjkalo iluzij in melanholičnih hrepenenj in ki so ljudi odvrčali od družbeno-politične realnosti, so prikrito spodbujali nečlovečnost, nasilje in sovraštvo ali pa so vsaj povečevali skupnost in brezpogojno pripravljenost za žrtvovanje ter gojili kult smrti in jo estetizirali. Druge pomembne teme in motivi nacističnih filmov so bili tovarštvo, izpolnjevanje dolžnosti kot najvišja zapoved, idilično družinsko življenje, neokrnjena narava, tradicija, ljubezen do domovine. Značilno za te filme je bilo tudi, da niso poznali ironije, veliko pa je bilo v njih prisiljene veselosti in infantilnosti. Po izbruhu vojne je bilo zabave in propagande v nemških filmih še več kot prej in vse bolj so se tudi obračali k ženskemu občinstvu. Ko pa je evforiji ob začetnih uspehih vermahta na fronti sledilo vse več porazov in je upanje na zmago plahnelo, se je Hitlerjev Hollywood zmeraj bolj zatekal v fantazijo, ekscesivnost, histeričnost in barvitost. Tako so na primer nastali filmi **Pustolovščine barona Münchhausna** (Münchhausen, 1943) Josefa von Bákyja in **Opfergang** (1944) Veita Harlana ter čisto na koncu že omenjeni **Kolberg** (1945) – velika vojna melodrama in najdražji film iz časa nacizma; zanj so uporabili 6.000 konjev, 10.000 kostumov in več kot 100.000 s fronte odpoklicanih nemških vojakov. To je bilo zadnje Harlanovo proslavljanje »ornamenta množice«, fantazija o vseomogočnosti, ki propada ne zanika, temveč ga trmasto heroizira.

Filmi tretjega rajha so znali nagovarjati čustva gledalstva; to je bila teatralna, iluzionistična in monumentalna kinematografija. Med več kot tisoč filmi, ki so nastali v tem obdobju, je bilo prek petsto komedij in glasbenih filmov, nekaj manj kot tristo melodram, pri preostalih dvesto produkcijah pa je šlo večinoma za pustolovske in detektivske filme. Grozljivk in fantastičnih filmov v nacistični kinematografiji ni bilo, ZF-film je bil en sam – v teh žanrih se je odvijala nacistična realnost, zato v sedmi umetnosti zanje ni bilo prostora.

K vodilnim režiserjem tretjega rajha so sodili Gustav Ucicky, Leni Riefenstahl, Detlef Sierck (poznejši Douglas Sirk), Veit Harlan, Helmut Käutner ... Glavne igralske zvezde pa so bili Hans Albers, Heinz Rühmann, Marika Rökk, Zarah Leander,

Hitlerjev Hollywood, 2017

Ilse Werner, Marianne Hoppe, Kristina Söderbaum, Gustaf Gründgens, Ferdinand Marian ... Zlasti med slednjimi je bilo tudi veliko tujcev (predvsem iz Švedske, Nizozemske in Madžarske), saj si je Hitlerjev Hollywood – po amerškem vzoru – želel eksotike in glamurja, poleg tega pa je bilo treba nadomestiti vse tiste filmske ustvarjalke in ustvarjalce, ki so zaradi ogroženosti ali iz odpora do nacizma odšli v tujino: Marlene Dietrich, Peter Lorre, Fritz Lang, Billy Wilder, Erich Pommer ... Za nekatere od ustvarjalcev je bilo sodelovanje z nacističnim režimom usodno, spet drugi so po vojni delo lahko nadaljevali.

Rüdiger Suchsland je ob Hitlerjevem Hollywoodu med drugim zapisal tole: »Naj je še tako prav in pomembno, da nacionalsocializem obravnavamo politično in moralno, pa ga, se mi zdi, šele takrat zares razumemo, ko ga razumemo tudi kot estetski fenomen. Kajti film je bil za naciste najpomembnejši medij komunikacije s prebivalstvom. Nacisti so inscenirali svojo ideologijo, jo zapakirali v iluzije, za fasade in kulise. Pogled v preteklost nam omogoči, da govorimo o sedanjosti. Aktualni niso le propaganda in manipulacija, demagogija in fanatizem, temveč tudi hrepenenja, neizpolnjene sanje in eskapistični odzivi, ki se kažejo v teh filmih.« Kako veliko vlogo je igral film v času nacizma, povedo tudi naslednje številke: leta 1939 je nemška filmska industrija prodala 624 milijonov vstopnic, leta 1943 pa že 1,117 milijarde; in v zgodnjih štiridesetih letih so imele le ZDA več kinodvoran kakor tretji rajh s skoraj 8.600 kini v Nemčiji in na okupiranih ozemljih.

Za konec pa še k začetku filma. Hitlerjev Hollywood uvede stavek Siegfrieda Kracauerja: »Gledati stare filme pomeni tudi opraviti pregled svoje lastne preteklosti.« In h Kracauerju se film pogosto vrača tudi v nadaljevanju, saj je véliki nemški filmski kritik in teoretik že v desetletjih pred objavo svoje znamenite študije *From Caligary to Hitler. A Psychological History of the German Film* (Od Caligarija do Hitlerja. Psihološka zgodovina nemškega filma, 1947) – na podlagi katere je Suchsland posnel svoj prvi kinodokumentarec **Od Caligarija do Hitlerja. Nemški kino v času množic** (Von Caligari zu Hitler. Das deutsche Kino im Zeitalter der Massen, 2014) – opozarjal na vlogo nemških filmov pri širjenju nacistične ideologije. V času weimarske republike je o tem pisal v časopisih, kot je bil Frankfurter Zeitung, v drugi polovici tridesetih let pa je v pariški emigraciji svoja spoznanja zbral v študiji *Totalitäre Propaganda* (Totalitarna propaganda), ki je bila po spletu nesrečnih okoliščin prvič objavljena šele leta 2012. **E**

¹ Gre za citat iz Kracauerjevega članka *Ponovno srečanje s starimi filmi*. [I.] Pudovkin (Wiedersehen mit alten Filmen. [I.] Pudovkin) iz leta 1938. Slovenski prevod besedila je objavljen v *Filmski čitanki* – izboru Kracauerjevih krajših besedil o filmu, ki ga je opravila tu podpisana in je lani izšel v kinotečni knjižni zbirki Imago. (Op. A. N.).

² Nekaj člankov, ki jih je Kracauer objavil v tem dnevniku, je vključenih tudi v *Filmsko čitanko*. Prim. op. 1. (Op. A. N.)